

BÍRÓ-BALOGH TAMÁS

Két újabb kötet József Attila könyvtárából

József Attila könyvtára nem maradt egyben. A visszaemlékezések szerint sem túl nagy házikönyvtára közvetlenül a halála után kezdett aprózódni, majd az eltelt évtizedekben szinte teljesen szétszóródott. A családnál megmaradt töredék József Attila hagyatékával a Petőfi Irodalmi Múzeumba került. Ezt alapul véve és rágyűjtve, ami belőle utólagosan összeállítható, Tasi József úttörő munkája nyomán vált közkinccsé: 1976-ban rekonstruálta a költő magánkönyvtárának jelentős részét,¹ a katalógus bővített változata 1996-ban jelent meg könyv alakban is *József Attila könyvtára és más tanulmányok* címmel.

Az azóta eltelt években ezt a gyűjteményt alig lehetett bővíteni, ugyanis a József Attilának dedikált kötetek jóval ritkábban bukkannak fel, mint a költő ajánlásával ellátottak. 2003-ban Lengyel András adott közre egy ismeretlen tételt (Rubin László: *Orbán Pál lázadása*),² és azóta sem került elő újabb darab.

A most ismertetett két darab ugyanannak az online antikváriumnak az árverésein tűnt fel; az aukciókat szervezők jóvoltából hamarabb láthattam a köteteket, s így az árverések előtt a tételleírásukban is segíthettem.

1.

BEÖTHY Zsolt, *Régi nóták. Három elbeszélés*. Haranghy Jenő rajzaival. A Pantheon Irodalmi Intézet R.-T. kiadása. [Bp., 1920] 127 l.

A kötet az antikvarium.hu 7., 2018. december 6–16. között tartott online árverésének 159. számú tételeként kelt el, kikiáltási ára egymillió forint volt, leütési ára egymillió-egyszázezer forint lett.

A kissé megviselt, foltos borítójú, de ép belivekkel fennmaradt könyv címlapjának felső részén fekete tintaírású ajándékozási bejegyzés található:

Jozsef A. VI. o. tanulóinak buzdításul,
szorgalma és jó magaviselete jutalmául.

* A szerző a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógiai Karának oktatója.

1 TASI József, „József Attila könyvtára”, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 80 (1976): 378–401.

2 LENGYEL András, „Egy újabb kötet József Attila könyvtárából”, *Irodalomismeret*, 13, 2. sz. (2003): 56–57.

*József A. m. o. tanulónak buraldítául,
szorgalmá és jó magaviseleté jutalmául.*

BEÖTHY ZSOLT
RÉGI NÓTÁK

Aláírás helyett a jutalomkönyvet adományozó iskola, a Makói M[agyar]. Kir[ályi]. Áll[állami]. Főgimnázium pecsétje áll.

A kis kötet szerzője, Beöthy Zsolt (1848–1922) több évtizedig egy személyben volt a konzervatív szellemű irodalom és irodalomtudomány egyik vezető alakja. Késői novelláskötete régebbi írásaiból válogat, és egy látszólagos hiányt igyekezett pótolni: „Novellái annak idején sikert arattak, de azóta nem jelentek meg új kiadásban, nehéz hozzájuk férni s így a legtöbben inkább csak hallomásból ismerik őket. Most kedves próbát kapunk tehetségének erről az oldaláról is: *Régi nóták* címmel három novellája jelent meg a kitűnő írónak egy szép kötetben.”³ Beöthy nem sokkal az 1921/22-es tanév vége előtt, 1922. április 18-án halt meg, haláláról természetesen minden lap, folyóirat és szellemi műhely megemlékezett. Talán ezért is lett könyvéből jutalomkönyv.

A rövidítéssel és ékezesi hibával leírt jutalmazott diák, „József A.” természetesen nem más, mint József Attila, aki ezekben az években Makón élt és tanult a helyi gimnáziumban.⁴ Nem mindig volt jó tanuló, de ekkor elhatározta, hogy javít eredményein és osztályelső lesz. Ezt meg is valósította: az 1921/22-es tanév végén kiállított jeles bizonyítványában egyetlen kettes („rendes”) érdemjegy van csak, az is csupán az írásbeli dolgozatainak külalakjára. Eperjessy Kálmán, József Attila osztályfőnöke a bizonyítványba megjegyzésként azt is odaírta: „Tehetséges, köteleességtudó, bátor fellépésű.”⁵

A bizonyítványosztásra 1922. június 29-én került sor. Ekkor József Attila több jutalmat is kapott. Az iskolai értesítőben „az önképzőkörben való működésért és az önképzőköri pályamunkáért jutalmat kaptak” névsorában ott áll neve, 100 koronás összeggel, és a „könyvjutalmat kaptak” diákok között szintén szerepel, mindkétszer „József A. VI”

3 *Vasárnapi Újság*, 1920. dec. 12., 276.

4 A József Attila makói diákeivel foglalkozó bőséges szakirodalomból hadd emeljek ki most csak kettőt: PÉTER László, „József Attila Makón: Életrajzi jegyzet”, *Irodalomtörténet*, 45 (1957): 9–33; TÓTH Ferenc: „Az otthonom pedig hát ott, Makón van.” *József Attila makói évei* (Szeged: Bába Kiadó, 2006).

5 A bizonyítvány fotómásolatát közli: „És ámulok, hogy elmulok.” *József Attila-iratok*, szerk. VARGA Katalin (Budapest: Petőfi Irodalmi Múzeum, 2005), 53.

alakban.⁶A jutalmazás tényéről tehát tudott a József Attila-kutatás, viszont a könyvet magát nem ismertük.

A makói gimnázium által adott jutalomkönyv és most, közel száz év után újra fölbukkant példány minden kétséget kizáróan ugyanaz, amit a gimnazista József Attila kapott a hatodik tanév végén. Ezt bizonyítja a hátsó szennyoldalon található pecsét is: „Vészi Dezső / könyv, zenemű és papírkereskedése / Makón”; márpedig a korábban idézett iskolai értesítő arról is tudósít, hogy „a könyvjutalmak egyrésze Wébel és Szilágyi, továbbá Vészi D. helybeli könyvkereskedő urak adományából került ki”.

Azt nem tudjuk, hogy az eszmélkedő, első verseit író gimnazista diák olvasta-e is a könyvet, vagy csak megkapta és birtokolta. Bejegyzés, aláhúzás nincs a kötetben.

A *Régi nóták* további sorsáról csak szórványinformációink vannak. A címlapon, az adományozó makói iskola pecsétje alatt egy másik intézmény körbélyegzője található: „Szeged szab[ad]. kir[ályi]. város felső kereskedelmi iskolájának iparági könyvtára”. Valamikor tehát a könyv József Attila magánkönyvtárából egy másik, immáron szegedi tanintézmény iskolai könyvtárába került. A mai Kőrösy József Közgazdasági Szakgimnázium elődjének épületét

a második világháború végéhez közeledve ismét katonai célokra vették igénybe [...]. 1944. április 7-én egy német katonai alakulat költözött be az épületbe. / Magában az épületben a háború katasztrófális károkat nem okozott, a helyreállítás után az épület ismét használhatóvá vált oktatási célokra.⁷

A kötet azonban ekkor már nem volt az iskolai könyvtárban: egy, a címlap előtti szennyoldalra írott tulajdonosi bejegyzés szerint a világháború vége előtt magántulajdonba került. Talán a kereskedelmi iskolába elszállásolt német katonai alakulat tagjai egyszerűen kidobták. Mindenesetre az tény, hogy a bejegyzés („Erdélyi Istvánné 944 XII”) szerint a *Régi nóták* ekkor ismét egy magánkönyvtár része lett. Erdélyi Istvánnét jelenleg még nem sikerült azonosítani, de talán azonos azzal az Erdélyi Istvánnéval, aki a két háború közt tevékenyen részt vett a szegedi ipartestületi hölgybizottság életében.⁸ Arról nincs információ, hogy a kötet ez után mikor és hová került.

2.

P. OVIDIUS NASO: *A SZERELEM MŰVÉSZETE. (Ars amatoria.)* Ford. Gáspár Endre. Bécs, Julius Fischer Verlag, é. n. [1923–1924] 95 l.

6 A Makói M. Kir. Áll. Főgimnázium Értesítője az 1921/22-es tanévre, szerk. Dr. GEDEON Alajos (Szeged: „Mars”-Nyomda, 1922), 10.

7 <http://www.korosy.hu/iskolatortenet> (hozzáférés: 2018. 12. 20.)

8 Vö. pl. „Az ipartestületi hölgybizottság taggyűlése”, *Délmagyarország*, 1930. júl. 11., 6.

József Attilának, barátsággal, szeretettel és
avval a jókívánsággal, hogy minden terve
és szándéka sikerüljön, ha már e sorok
szerzőjének az vagyon megírva, hogy kivi-
lágos kivirradatig a magyar horizontnak
imitt emigráljon és várja a véget, avval
biztatván magát, hogy ha már meg kell dög-
leni: *imparidum ferient ruinae!*
Wien, 1926 július 31.

Gáspár Endre

József Attilának, barátsággal, szeretettel és
avval a jókívánsággal, hogy minden terve
és szándéka sikerüljön, ha már e sorok
szerzőjének az vagyon megírva, hogy kivi-
lágos kivirradatig a magyar horizontnak
imitt emigráljon és várja a véget, avval
biztatván magát, hogy ha már meg kell dög-
leni: *imparidum ferient ruinae!*
Wien, 1926 július 31.
Gáspár Endre

A kötet az antikvarium.hu 2017. szeptem-
ber 20-tól október 1-jéig tartó 4. online
árverésén 254. számú tételként került vir-
tuális kalapács alá; kikiáltási ára 300.000
forint volt, leütési ára több mind duplája,
700.000 forint lett.

A kétszínű kiadói varrott keménykötés-
ben lévő eredeti kiadói pauspapírra nyom-
tatott borítófedélben, szép belévekkel, meg-
kímélt állapotban fennmaradt példányba a
kötet fordítója fekete tintával ajánlást írt:

A fordító (és dedikáló) ismert alakja a József Attila-szakirodalomnak. Gáspár Endre (1897–
1955) műfordító Debrecenben tanult, és ott kezdett újságíróként is dolgozni. 1919-ben, a Ta-
nácsköztársaság bukása után Pozsonyba, majd Bécsbe menekült, ahol 1938-as távozásáig
leginkább fordítóként tevékenykedett: magyar irodalmat német, angol és spanyol nyelvre,
illetve világirodalmi műveket magyarra ültetett át. Tizennygy nyelvből fordított.⁹

József Attilával való kapcsolata is Bécsben kezdődött: amikor a költő 1925–26-ban
Bécsben élt, többek között éppen Gáspár Endrénél lakott, és így barátság alakult ki
köztük. József Attila szűkös anyagi körülményei miatt itt újságot árult, takarított és
ügynökölt is, és közben látogatta a bécsi egyetem előadásait. Gyorsan befogadta őt a
bécsi emigráns magyar környezet – ennek emlékeit maga Gáspár írta meg *József Attila
Bécsben* című írásában.¹⁰

Felesége, Fenyő Kata (1904–1944) szintén műfordító volt. Péter László kutatásai nyo-
mán tudni, hogy József Attila szerelmes volt bele, néhány versét ő ihlette (pl. *Fiatal
asszonyok éneke*, *Hivogató* stb.),¹¹ A *csapat* című költeményt neki ajánlotta a költő, és en-
nek a bizalmas viszonynak a bizonyítéka a *Szépség koldusa* fennmaradt dedikációja is:

9 VÖ. SZABOLCSI Miklós: *Érik a fény: József Attila élete és pályája 1923–1927* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1977), 452–454.

10 GÁSPÁR Endre, „József Attila Bécsben”, *Fényszórá*, 1945. nov. 27., 5.

11 PÉTER László, „Fiatalasszonyok éneke: József Attila és Gáspár Kata”, *Alföld*, 19. ápr. (1968): [64], 65–68.

Gáspár Katának, hogy régi, el-
hagyott tavam partján sze-
retettel nézegesse itt-ott-
bennefejejtett arcomat.
Bécs, 1926. márc.
József Attila.¹²

1944-ben öngyilkos lett. Lányuk, Gáspár Judit (1923?-?) szintén bevonult az irodalomtörténetbe, mert róla tudjuk, hogy József Attila

legtöbbet azonban a ház akkor hároméves kislányával játszott. Bolondul szerették egymást ők ketten, a kis Jutka és a nagy Attila; jó pajtások, játszótársak, sőt barátok voltak.¹³

Neki szól a *Jutka verse*.

A kötet jól beleillik a költő és a fordító kapcsolattörténetébe: mert bár ezt a példányt nem ismertük korábban, egy másik, Gáspár Endre által József Attilának dedikált fordításgyűjteményt igen. Walt Whitman *Ének magamról* című kötetének ajánlása az alábbi:

József Attilának,
szeretettel
Gáspár Endre
Wien XI. 28. 1925.¹⁴

Tudjuk azt is, hogy Gáspár több József Attila-vers kéziratát is megőrizte – ezek mindegyike az 1925–26-os évből valók, tehát a költő bécsi tartózkodása alatt adta őket szálasadójának.¹⁵

Az eddig ismert ajánlásnál ez mindenképpen bővebb, bőbeszédűbb: benne Gáspár Endre a József Attilának szóló „üzenet” mellett saját önértelmezését is adja. Nem is szükséges túlzottan magyarázni, a szöveg végi latin nyelvű szöveg Horatius-idézet kontextusával („Si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae”, azaz „Rettenthetlen, hogyha Föld s Ég / összerogy is, s a romok lesújtják”) önmagáért beszél.¹⁶

Az ajándékozás jelentőségére utal az is, hogy a kereskedelmi forgalomba nem kerülő, mindössze ötszáz számozott példányban megjelent kötetnek ez a darabja eredetileg ugyan számozatlan volt, Gáspár mégis beszámozta, mégpedig József Attila a nagyon egyedi „± [plusz-mínusz] 1.-ik” példányt kapta.

12 JÓZSEF Attila *Összes versei*, s. a. r. STOLL Béla (Budapest: Balassi Kiadó, 2005), III, 142.

13 GÁSPÁR, „József Attila Bécsben”.

14 TASI József, *József Attila könyvtára* (Budapest: Écriture, 1996), 28.

15 KUNSZERY Gyula, „József Attila ismeretlen verskéziratai”, *Irodalomtörténet*, 48 (1960): 23–28.

16 HORATIUS: *Augustus Caesarhoz*, ford. BEDE Anna, in *Quintus FLACCUS HORATIUS összes versei*, 187–191 (Budapest: Corvina Kiadó, 1961). Tóth Sándor Attila szó szerinti fordításában: „ha megroppanva összedől a világ, s a romok lesújtanak, [akkor is] rettenthetetlen”. (Köszönöm segítségét.)